

УДК 342.9(477)

М. І. ШАТЕРНІКОВ,*аспірант**Харківського національного університету внутрішніх справ*

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ГОСПОДАРСЬКИХ СУДІВ: СУТНІСТЬ І ЗМІСТ

Розглянуто наявні у правознавстві погляди на зміст та сутність поняття «адміністративно-правовий статус», акцентовано увагу на його структурних елементах – правоздатності, дієздатності, деліктоздатності й компетенції. З'ясовано сутність кожного з цих елементів стосовно адміністративно-правового статусу господарських судів. Наголошено на тому, що адміністративно-правовий статус господарських судів необхідно розглядати з урахуванням того, що такі органи є юридичними особами публічного права. Дано авторське бачення сутності поняття «адміністративно-правовий статус господарських судів».

Ключові слова: *правовий статус, адміністративно-правовий статус, господарські суди, правоздатність, дієздатність, деліктоздатність, компетенція.*

Shaternikov, M.I. (2016), "Administrative and legal status of economic courts: essence and content" ["Адміністративно-правовий статус господарських судів: сутність і зміст"], *Pravo i Bezpeka*, No. 2, pp. 60–64.

Постановка проблеми. Вступаючи в адміністративні правовідносини, господарські суди набувають адміністративно-правового статусу. Основне призначення категорії «адміністративно-правовий статус» полягає в деталізації особливих ознак суб'єктів права та правовідносин. У визначенні правового статусу (в тому числі адміністративно-правового) будь-якого суб'єкта відповідних правовідносин акцентується увага саме на його ролі та місці в системі права (правовідносин) і на тому, чим він відрізняється від інших суб'єктів [1, с. 141]. Крім того, визначення сутності, особливостей і структурних елементів адміністративно-правового статусу господарських судів має велике теоретичне та практичне значення, оскільки вказує на їх місце та роль у системі суб'єктів адміністративного права, відмежовує їх від інших суб'єктів цієї системи.

Стан дослідження. Зазначимо, що сутність категорії «адміністративно-правовий статус» стосовно суб'єктів різних суспільних правовідносин розкривається в працях таких правознавців, як В. Б. Авер'янов, С. С. Алексєєв, О. Ф. Андрійко, О. М. Бандурка, Ю. П. Битяк, І. Л. Бородін, А. І. Берлач, В. М. Бевзенко, В. М. Гаращук, І. П. Голосніченко, В. М. Горшеньов, С. В. Додін, Р. А. Калюжний, В. К. Колпаков, А. Т. Комзюк, Р. С. Мельник, В. І. Олєфір, В. Ф. Опришко, М. Ф. Орзіх, Р. С. Павловський, О. П. Рябченко, А. О. Селіванов та інші. При цьому адміністративно-правовому статусу органів судової влади взагалі й господарських судів зокрема увага приділена майже не була. Тому **метою** цієї статті є аналіз наявних точок зору щодо визначення сутності та

складових елементів адміністративно-правового статусу господарських судів України.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи сутність та особливості адміністративно-правового статусу, зазначимо, що в науково-правових колах його розкривають у таких значеннях: сукупність прав, обов'язків і гарантій їх реалізації, закріплених у нормах адміністративного права [2, с. 92–93]; система визначених у нормативно-правових актах ознак, які закріплені за відповідним суб'єктом нормами адміністративного законодавства [1, с. 141]; правове становище фізичної або юридичної особи [3, с. 31]. Із зазначеного випливає, що адміністративно-правовий статус можна розглядати як систему ознак суб'єкта, як правове становище суб'єкта та як сукупність прав та обов'язків суб'єкта, за яким закріплено такий адміністративно-правовий статус. У рамках цієї статті інтерес для нас становлять юридичні підстави наділення господарських судів правами й обов'язками як структурними елементами їх адміністративно-правового статусу. Зазначимо, що в цьому випадку йдеться про таку категорію, як правосуб'єктність.

Так, як зауважує авторський колектив підручника «Адміністративне право», правосуб'єктність дуже тісно пов'язана з правовим статусом, оскільки вона концентрує в собі ті юридично значущі ознаки та характеристики, що перетворюють конкретного реального суб'єкта на носія певного правового статусу [1, с. 141], тобто реального учасника (суб'єкта) відповідних суспільних відносин. Інакше кажучи, тільки завдяки наявності в господарських судів правосуб'єктності вони можуть набути

адміністративно-правового статусу. Зазначимо, що будучи самостійною юридичною категорією, правосуб'єктність традиційно розглядається як поєднання таких елементів, як правоздатність, дієздатність і деліктоздатність у структурі адміністративно-правового статусу суб'єктів адміністративного права, в тому числі господарського суду, особливу значимість мають такі його елементи, як правоздатність, дієздатність та деліктоздатність, які в своїй сукупності складають правосуб'єктність [1, с. 141]. Визначимо сутність кожного із зазначених вище елементів правосуб'єктності з позиції володіння ними господарськими судами.

Основні правові положення стосовно зазначених вище елементів закріплено в Цивільному кодексі України від 16 січня 2003 року. Так, говорячи про правоздатність, слід зазначити, що вона може визнаватись за фізичними й юридичними особами. Як встановлено в ст. 25 ЦК України, цивільна правоздатність фізичної особи – це її здатність мати цивільні права й обов'язки. Цивільна правоздатність належить усім фізичним особам і виникає з моменту їх народження, а припиняється з моменту смерті такої особи [5]. Із приводу цього варто зазначити, що господарські суди слід віднести до осіб юридичних, хоча на це прямо й не вказано в положеннях чинного національного законодавства. Зокрема, в ч. 4 ст. 3 закону України «Про судоустрій і статус суддів» лише зазначено, що суд як державний орган має печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням [6]. На нашу думку, відсутність у чинному законодавстві, на підставі якого здійснюється правова регламентація діяльності органів судової влади, згадки про те, що суди є юридичними особами, негативним чином впливає на їх правовий статус взагалі й адміністративно-правовий статус зокрема.

Про те, що суди, в тому числі господарські, є юридичними особами, свідчить багато фактів. Так, якщо керуватися аналогією закону, то відповідно до ч. 2 ст. 1 закону України «Про Конституційний Суд України» Конституційний Суд України є юридичною особою, має печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням [7]. При цьому, як визначено в ст. 80 ЦК України, юридичною особою є організація, створена та зареєстрована у встановленому законом порядку [5]. Як впливає з аналізу вищезазначеного положення цього нормативно-правового акта, законодавець не наводить ознак, яким повинна відповідати юридична особа, а лише вказує, що така особа є організацією. В юридичній енциклопедичній літературі зауважується, що організації можна розглядати як вид соціального утворення, сукупність людей та їх груп, формально чи неформально об'єднаних для сумісної діяльності, реалізації в межах певної структури відповідних програм або цілей, вирішення певних завдань на основі спільних інтересів і законодавчо або іншим чином установлених правил і процедур [8, с. 295]. Як зауважує авторський колектив підручника «Цивільне право України», вказівка в положеннях ЦК України на те, що юридична особа передусім є організацією, відображає традиційну вимогу організаційної єдності юридичної особи [9, с. 109–110]. При цьому, як цілком слушно із приводу вищевикладеного зауважує І. Б. Шицький, організаційна єдність виражається у визначенні цілей і завдань юридичної особи, у встановленні її внутрішньої структури, компетенції органів, порядку їх функціонування та взаємодії тощо. Організаційна єдність закріплюється в статуті юридичної особи, інших її установчих документах або в акті органу влади про створення юридичної особи [10, с. 89].

Увагу також слід звернути і на те, що до ухвалення закону України «Про судоустрій і статус суддів», коли був чинний закон України «Про судоустрій» від 7 лютого 2002 року, в положеннях останнього, зокрема в ч. 7 ст. 130, було прямо вказано, що суди є юридичними особами, мають печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням, самостійний баланс і рахунки в установах банку [11]. Отже, розглянуті вище позиції свідчать про те, що суди, в тому числі господарські, є юридичними особами.

При цьому слід зазначити, що чинне національне законодавство встановлює, що існує декілька видів юридичних осіб. Зокрема, як встановлено в ст. 81 ЦК України, юридичні особи залежно від порядку їх створення поділяються на юридичних осіб приватного права й юридичних осіб публічного права. Юридична особа приватного права створюється на підставі установчих документів, а також може створюватися та діяти на підставі модельного статуту в порядку, визначеному законом. У свою чергу, юридична особа публічного права створюється розпорядчим актом Президента України, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування [5].

У науково-правових колах зазначають, що юридичні особи публічного права спрямовують свою діяльність на задоволення тих чи інших невиробничих потреб – організаційно-

управлінських, соціально-культурних, соціально-побутових тощо. При цьому відмітними ознаками юридичних осіб публічного права є такі: вони мають публічні цілі та не прагнуть до одержання прибутку як статутного завдання, діяльність фінансується за рахунок держбюджету (державні установи), бюджету громадських організацій або за рахунок добровільних внесків і пожертв вони мають більшу стабільність, ніж юридичні особи приватного права, не залежать від волі своїх членів – підлеглих і підзвітних осіб [4, с. 525].

Як впливає з аналізу ст. 19 закону України «Про судоустрій і статус суддів», суди загальної юрисдикції утворюються і в тому числі шляхом реорганізації, й ліквідовуються Президентом України на підставі пропозиції Державної судової адміністрації України. При цьому кількість суддів у суді загальної юрисдикції визначає Державна судова адміністрація України за погодженням з Радою суддів України з урахуванням судового навантаження й у межах видатків, передбачених у Державному бюджеті України на утримання судів та оплату праці суддів [6]. Також зазначимо, що господарські суди утворено відповідно до указу Президента України від 12 серпня 2010 року № 811/2010 «Питання мережі господарських судів» [12]. Вищезгадані законодавчі положення прямо вказують на те, що господарські суди є юридичними особами публічного права, а тому, на нашу думку, ч. 4 ст. 3 закону України «Про судоустрій і статус суддів» необхідно викласти в такій редакції: «Суд як державний орган є юридичною особою публічного права, що має печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням». Таким чином, структурні елементи адміністративно-правового статусу господарських судів слід розглядати з урахуванням належності цих органів державної влади до юридичних осіб публічного права.

У ст. 91 ЦК України зазначено, що цивільна правоздатність юридичної особи являє собою здатність мати ті ж само цивільні права й обов'язки, як і фізична особа, крім тих, які за своєю природою можуть належати лише людині [5]. Окрім правоздатності, правосуб'єктність охоплює також і дієздатність особи. Так само як і правоздатність, дієздатність може визнаватись як за фізичними так і за юридичними особами. При цьому зважаючи на те, що, як ми обґрунтували вище, господарські суди є юридичними особами, оминемо положення, які стосуються дієздатності фізичної особи, а звернемо увагу лише на дієздатність особи юри-

дичної. Так, як впливає з аналізу положень ст. 92 ЦК України, юридична особа набуває цивільних прав та обов'язків і здійснює їх через свої органи, які діють відповідно до установчих документів та закону [5]. Із цього приводу зазначимо, що коли йдеться про установчі документи, на підставі яких діє юридична особа, то мається на увазі юридичні особи приватного права. У нашому ж випадку господарський суд як юридична особа публічного права діє виключно на підставі чинного національного законодавства. У науково-правових колах увагу звертають на те, що окремими елементами адміністративної дієздатності можуть виступати здатність самостійно реалізовувати права, що їм належать, здатність самостійно реалізовувати встановлену компетенцію, здатність самостійно ухвалювати правові акти управління, здатність самостійно застосовувати заходи адміністративного примусу, здатність самостійно визнавати, гарантувати та захищати права та свободи громадян і здатність самостійно нести за порушення адміністративно-правових норм юридичну відповідальність [13, с. 28]. Зазначимо, що господарські суди повною мірою можуть реалізовувати всі із вище перелічених елементів адміністративної правоздатності.

Більш того, в контексті зазначеного слід підкреслити, що здатність самостійно нести за порушення адміністративно-правових норм юридичну відповідальність в юриспруденції узвичаєно розглядати як деліктоздатність особи. При цьому деліктоздатність розглядають і як самостійний елемент правосуб'єктності особи, і як складову дієздатності. Так, Д. В. Сичов звертає увагу на те, що в теорії права до складу правосуб'єктності, крім правоздатності та дієздатності, відносять також і деліктоздатність [14, с. 89]. Разом із тим, як указує О. Ф. Скакун, деліктоздатність як здатність особи нести відповідальність за вчиненні правопорушення нерозривно пов'язана з дієздатністю, а в ниці випадків вона взагалі передує настанню повної дієздатності. Як приклад учена наводить те, що кримінальній та адміністративній відповідальності підлягають особи, яким до здійснення правопорушення виповнилося 16 років, а за види злочинів підвищеної небезпеки така настає з 14 років. Не досягнувши повної дієздатності, ці особи є деліктоздатними [4, с. 523].

Отже, основним структурним елементом адміністративно-правового статусу господарських судів є їх адміністративна правосуб'єктність, яка, в свою чергу, охоплює адміністративну правоздатність та адміністративну дієздатність.

При цьому складовим елементом адміністративної дієздатності є деліктоздатність.

У контексті досліджуваного питання слід звернути увагу на те, що адміністративна правосуб'єктність як основа адміністративно-правового статусу господарських судів є, як заважають у науково-правових колах, першим блоком їх компетенції. Зокрема, на думку О. Ф. Скакун, у кожній юридичній особі є два блоки компетенції. Перший блок складає її правосуб'єктність як юридичної особи. У свою чергу, другий блок представлений спеціальною компетенцією, яка полягає в праві в певних межах проводити професійну діяльність. При цьому компетенція державного органу являє собою закріплену законом або підзаконним нормативно-правовим актом сукупність його повноважень (прав та обов'язків), юридичної відповідальності та предмета відання (сукупності завдань і функцій) [4, с. 529]. Отже, такі поняття, як правосуб'єктність і компетенція господарських судів перебувають у тісному взаємозв'язку й у своїй сукупності визначають особливості їх адміністративно-правового статусу.

Висновки. Адміністративно-правовий статус господарських судів слід розглядати як установлену в нормах адміністративного права сукупність ознак, що з урахуванням завдань, функцій і повноважень цих органів визначає їх правове положення серед інших суб'єктів адміністративно-правових відносин. Основою й складовим елементом адміністративно-правового статусу господарських судів є їх адміністративна правосуб'єктність, лише за наявності якої такі органи державної влади можуть набувати зазначеного статусу й ставати реальними учасниками адміністративних правовідносин. До складу адміністративної правосуб'єктності господарських судів входять адміністративна правоздатність та адміністративна дієздатність, яка, в свою чергу, охоплює також і їх деліктоздатність. Окремим елементом адміністративно-правового статусу господарських судів, дуже тісно пов'язаним із правосуб'єктністю, виступає їх компетенція, яка може бути визначена як сукупність завдань, функцій і повноважень цих органів.

Список використаних джерел

1. Адміністративне право України. Загальна частина. Академічний курс : [підручник] / за заг. ред. О. М. Бандурки. – Харків : Золота миля, 2011. – 584 с.
2. Дутко А. О. Юридичні конструкції та їх використання в законотворчій практиці України : дис. ... канд. наук : 12.00.01 / Дутко Альона Олександрівна. – Львів, 2010. – 229 с.
3. Стеценко С. Г. Адміністративне право України : навч. посіб. / С. Г. Стеценко. – Вид. 2-ге, перероб. та допов. / С. Г. Стеценко. – Київ : Атіка, 2009. – 640 с.
4. Скакун О. Ф. Теорія держави і права (енциклопедичний курс) : підручник / О. Ф. Скакун. – Вид. 2-е, перероб. і допов. – Харків : Еспада, 2009. – 752 с.
5. Цивільний кодекс України : закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.
6. Про судоустрій і статус суддів : закон України від 7 лип. 2010 р. № 2453-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 41–42, 43, 44–45. – Ст. 529.
7. Про Конституційний Суд України : закон України від 16 жовт. 1996 р. № 422/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 49. – Ст. 272.
8. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – Київ : Укр. енцикл., 1998. – Т. 4 : Н–П. – 2002. – 720 с.
9. Цивільне право України : підручник : у 2 кн. / [О. В. Дзера, Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін.] ; за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. – Київ : Юрінком Інтер, 2002. – Кн. 1. – 736 с.
10. Шицький І. Б. Правовий статус місцевих господарських судів в Україні: становлення і розвиток : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Шицький Іван Богданович. – Львів, 2006. – 198 с.
11. Про судоустрій : закон України від 7 лют. 2002 р. № 3018-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 41–42. – Ст. 180.
12. Питання мережі господарських судів України : указ Президента України від 12 серп. 2010 р. № 811/2010 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 62. – Ст. 2161.
13. Адміністративне право України : підручник / за заг. ред. Коломоєць Т. О. – Київ : Істина, 2008. – 457 с.
14. Сичов Д. В. Індивідуальні трудові відносини: теоретично-правові аспекти : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05 / Сичов Дмитро Вікторович. – Харків, 2009. – 188 с.

Надійшла до редколегії 27.05.2016

ШАТЕРНИКОВ Н. И. АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВОЙ СТАТУС ХОЗЯЙСТВЕННЫХ СУДОВ: СУЩНОСТЬ И СОДЕРЖАНИЕ

Рассмотрены существующие в правоведении взгляды на содержание и сущность понятия «административно-правовой статус», акцентировано внимание на его структурных элементах –

правоспособности, дееспособности, деликтоспособности и компетенции. Выяснена сущность каждого из этих элементов по отношению к административно-правовому статусу хозяйственных судов. Отмечено, что административно-правовой статус хозяйственных судов необходимо рассматривать с учётом того, что такие органы являются юридическими лицами публичного права. Предоставлено авторское видение сущности понятия «административно-правовой статус хозяйственных судов».

Ключевые слова: *правовой статус, административно-правовой статус, хозяйственные суды, правоспособность, дееспособность, деликтоспособность, компетенция.*

SHATERNIKOV M. I. ADMINISTRATIVE AND LEGAL STATUS OF ECONOMIC COURTS: ESSENCE AND CONTENT

Existing in jurisprudence points of view on the content and essence of the concept of «administrative and legal status» have been considered; special attention has been focused on its structural elements – legal capacity, legal capability, passive dispositive capacity and competence. The essence of each of these elements in relation to administrative and legal status of the economic courts has been found out. It has been emphasized that administrative and legal status of economic courts should be considered taking into account the fact that such bodies are legal entities of public law. It has been indicated that administrative and legal status should be considered as a system of features of a subject, as legal status of the subject and as a set of rights and obligations of the subject, on which this administrative and legal status is consolidated. The author’s vision of the essence of the concept of “administrative and legal status of economic courts” has been provided. The author offers to understand it as a set of features established in the norms of administrative law that considering the tasks, functions and powers of these bodies determine their legal status among other subjects of administrative and legal relations. It has been established that the foundation and integral element of administrative and legal status of economic courts is their administrative legal personality, under the presence of which those public authorities can acquire the said status and become real participants of administrative legal relations.

Keywords: *legal status, administrative and legal status, economic courts, legal capacity, legal capability, passive dispositive capacity, competence.*